

Konu: **Ruhsal İnsan**

Yazı: **57**

Hiciv ve Ruhsallık

Doç. Dr. Haluk BERKMEN

İngilizcede "*spirit*" sözü Türkçe **can** sözüne karşılık gelebileceği gibi, **öz** için ve insandaki asıl karakterin ortaya çıkmasına yardım eden alkollü içecekler için de kullanılır. Heyecanlı insanın canı tezdir, yani sabırsızdır. Şakacı insana **esprili** insan deriz ama bu sözün Fransızca "*esprit*" sözünden türediğini ve zekâ, tin, ruh anlamlarını içerdiğini düşünmeyiz. Demek ki espri sahibi insan şaka yapmaktan öte, "özgür düşünen ve düşüncesini iğneleyici sözlerle, hicivle ifade edendir". Yani, bir bakıma bu tür insanlar canlı, heyecanlı olup, özgür bir ruha sahiptirler.

Hiciv kültürümüze önemli katkılarda bulunmuş iki şairden, **Ziya Paşa**'dan ve **Neyzen Tefrik**'ten söz etmek istiyorum.

Asıl adı Abdülhamid Ziyaettin olan **Ziya Paşa** (1825 – 1880) yenilik taraftarı, özgür düşünen ve "batılılaşma" kavramına inanan bir şair ve devlet adamıydı. Namık Kemal ve Şinasi ile birlikte Tanzimat döneminin en önemli şairlerindendir. Aruz vezninde olan şiirlerinde hak, adalet, uygarlık, hürriyet konularını işledi ve keskin zekâsıyla dönemin yöneticilerini hicvetti. Özlü sözleri adeta birer atasözü gibi dillerde halen dolaşmaktadır. İşte birkaç örnek:

Âyinesi iştir kişinin lafa bakılmaz / Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde.

Kişinin aynası yapmış olduğu iştir, lafa bakılmaz. Şahsın akıl düzeyi eserinde görünür.

Nush ile yola gelmeyi etmeli tekdir / Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir.

Öğüt ile yola gelmeyi azarlamak gerekir. Azar ile uslanmayanın hakkı dayaktır.

Yıldız arayıp gökte nice turfa müneccim / Gaflet ile görmez kuyuyu reh-güzerinde

Birçok acemi müneccim gökte yıldız ararken gaflete dalarak yollarındaki kuyuyu görmezler.

Ziya Paşa burada bazı insanların kendilerinden beklenen işlerle uğraşmayıp gerçekleşmesi imkânsız ham hayallerin peşinde koşmalarını ve gülünç duruma düşmelerini hicvediyor.

Milyonla çalan mesned-i izzette ser-efraz / Birkaç kuruşu mürtekibin cây-ı kürektir.

Milyonla çalanlar yüksek ve şerefli mevkilere yükseltilerek baş tacı edilir. Birkaç kuruş çalan hırsız ise kürek cezasına çarptırılır. Aradan 150 sene geçti ama bu sözün önemi hiç kaybolmadı.

Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma / Zer-dûz palan vursan eşek yine eşektir.

Kötü karakterli birine unvan hiç soyluluk verir mi? Eşeğe altın işlemeli semer vursan yine eşektir.

Milliyeti nisyan ederek her işimizde / Efkar-ı Frengi tebaiyyet yeni çıktı.

Vatanına sadık olanları unutmak ve onları reddetmek kural hâline geldi. Batı dünyasının fikirlerine boyun eğmek yeni çıktı.

Sorarım size, bu durum artarak devam etmiyor mu?

Biraz da Neyzen Tevfik'ten söz edeyim. Asıl adı Tevfik Kolaylı olan **Neyzen Tevfik** (1879 – 1953) Bodrum'da doğdu. On dört yaşında ney dersleri almaya başladı ve on dokuz yaşında eğitim için İstanbul'a gönderildi. Zamanının çoğunu Yenikapı ve Galata Mevlevihanelerinde geçiren Neyzen Tevfik, zamanının önemli bestekârlarıyla tanışıp kendini hem ruhsal yönden hem de sanat yönünden geliştirdi. 1902 yılında **Bektaşî dervişi** olduktan sonra hiciv dolu şiirler söylemeye başladı. Hiç sözünü sakınmayan bu bilge ve taşkın kişinin edep dışı sözler içeren şiirlerinden birkaç örnek:

***Evvel adam sanır idim isminden
Sonra tanıdım dostundan hasmından
Bir de meymenetsiz maymun resminden
Bir Nur görünmeyen tipe sıçayım.***

Zahit ayağıma dolaşma (Zahit: Din emirlerine, şeriata aşırı düşkün olan kişi)

Pençemiz uymaz nala zahit.

Akıncı derviş ile dalaşma

Kurt benzemez kelb kula zahit. (kelb: köpek)

Sarraf inci diler, köpek yal (yal: Boy bos, endam, görüntü)

Nerede irfan, nerede hal?

Âlimin müftün vallah cahal, (âlim olanlar övünürler ama vallah cahildirler)

Konmadın bir hass güle zahit. (hass: özel, hususi)

Aşk vücud, Şeriat yelektir.

Bizim avladığımız semektir (semek: balık)

Yapışıp gitmişsin demektir

Semek sırtında pula zahit.

Zahit biz ehl-i meyhaneyiz

Elde Zülfikar merdaneyiz. (Zülfikâr: Hz. Ali tarafından kullanılmış kılıç)

Çün ikimizde pervaneyiz; (pervane: gece kelebeği)

Ben ateşe sen küle zahit.